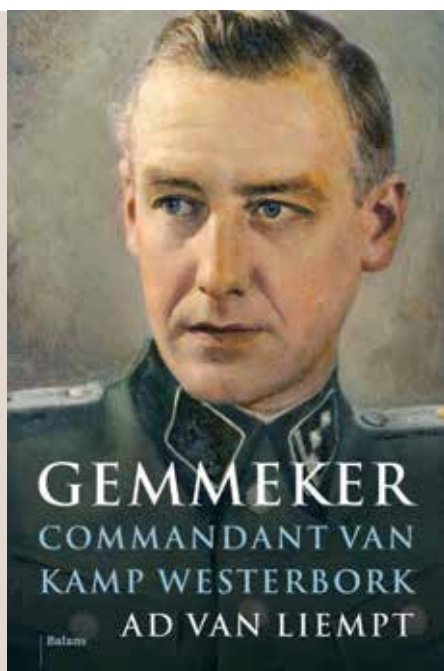

Karakterstudie van de 'koning van Westerbork'

Gemmeker. Commandant van Kamp Westerbork. *Ad van Liempt* (Balans, Amsterdam 2019), 382 blz., € 34,99

Met het schrijven van een biografie over Albert Gemmeker, tijdens de oorlogsjaren commandant van *Judendurchgangslager* Westerbork, toont Ad van Liempt opnieuw aan dat hij een meesterverteller is. Van Liempt verstaat de kunst om geschiedenis te vertellen aan de hand van het leven van gewone mannen en vrouwen. De afgelopen decennia verschenen regelmatig publicaties van zijn hand over de bezettingsjaren. Zo schreef hij over de jacht op de Nederlandse Joden door de Colonne Henneicke in *Koppeld* en over de Nederlandse Jodin Selma Wijnberg die vernietigingskamp Sobibor overleefde. De biografie over Gemmeker was tegelijkertijd een dissertatie die Van Liempt aan de Rijksuniversiteit

Groningen verdedigde. En daar wringt het voor sommige critici van Ad van Liempt. Het boek zou onvoldoende wetenschappelijk zijn en daarom niet geschikt als proefschrift. Vooral het negeren van bronnen wordt hem kwalijk genomen, evenals het ontbreken van een heldere probleemstelling. Bovendien zou de promotie een farce zijn omdat de academische promotieregels niet in acht waren genomen. Zo lag het boek over Gemmeker v r voor de promotiedatum in elke boekwinkel. Dit alles doet echter niets af aan de leesbaarheid van het boek en dat kan niet over elk proefschrift worden gezegd. Van Liempt schetst een kraakhelder beeld van Gemmeker aan de hand van originele bronnen en interviews met twee van zijn kinderen. Hoewel geen historicus van beroep, moet hij wel degelijk serieus genomen worden door historici. Hij slaagt er immers al jaren in om geschiedenis op een beeldende wijze te vertellen en dat is een grote verdienste.

Ook in *Gemmeker, Commandant van Kamp Westerbork* beschrijft Van Liempt de grote geschiedenis beeldend door de levens van gewone mensen op te tekenen. Bijvoorbeeld dat van Lotte Weisz. Deze negentienjarige Duitse Jodin had in Westerbork de Nederlandse marechaussee Johan Smallembroek leren kennen, die met zijn collega's de taak had het kamp te bewaken. Op een donkere avond in december 1943 spraken ze af omdat Johan jarig was. Maar op het moment dat de twee elkaar ontmoetten, sprong vanuit het donker, met een lantaarn in zijn hand, Albert Gemmeker tevoorschijn. De twee waren betrapt en werden gestraft. Smallembroek kwam via de strafgevangenis van Scheveningen en Kamp Amersfoort weer op vrije voeten, maar dat gold niet voor Lotte. Het afspraakje werd haar fataal. Ze kwam terecht in de strafbarak en een maand later werd ze gedeporteerd naar Auschwitz. Uiteindelijk zou ze in Bergen-Belsen overlijden. Ook het levensverhaal van Selig Goldstein treft de lezer. Goldstein was verpleegkundige in het Apeldoornsche Bos, een Joodse

psychiatrische instelling die in januari 1943 op grove wijze door de SS werd ontruimd. Goldstein kwam hierna in Westerbork terecht waar hij op een dag hout aan het sjouwen was. Toen Gemmeker op een zeker moment voorbijliep nam Goldstein, die de kampregels nog niet kende, zijn pet niet af voor de commandant. Volgens Gemmeker was dit een opzettelijk disciplinair vergrijp dat daarom bestraft diende te worden. Selig Goldstein en zijn vrouw werden op transport gesteld naar Auschwitz, waar ze direct na aankomst werden vergast. Door deze en soortgelijke verhalen probeert Van Liempt zicht te krijgen op de ware aard van Gemmeker en of de 'koning van Westerbork' weet had van het lot dat mensen zoals Weisz en Goldstein te wachten stond.

Om een antwoord op deze vraag te krijgen heeft Van Liempt diverse originele bronnen geraadpleegd. Zo heeft hij bijvoorbeeld de verhoren bestudeerd die de Drentse rechner Jan Schoenmaker na de oorlog met de gewezen commandant hield. Schoenmaker schreef in het procesverbaal dat Gemmeker 'niet onkundig zou zijn gebleven van het feit dat geruchten over vergassing Kamp Westerbork waren binnengedrongen'. ▶

Kerstmis in Kamp Westerbork, december 1942. Links kampcommandant SS Obersturmf hrer Gemmeker, rechts SS Hauptsturmf hrer Aus der F nten. Foto: Rudolf Breslauer. Collectie Yad Vashem.

Medeplichtigheid aan massamoord werd Gemmeker uiteindelijk in 1948 niet ten laste gelegd. Ook bij latere gerechtelijke vooronderzoeken in Duitsland heeft hij altijd ontkend op de hoogte te zijn geweest van de praktijken in Auschwitz en Sobibor. Dat deed hij dus ook in de jaren zeventig van de vorige eeuw tegenover de Duitse onderzoeksrechter Wolfgang Steffen. Van Liempt heeft voor zijn onderzoek met Steffen gesproken en ook die is ervan overtuigd dat Gemmeker geweten moet hebben van de gaskamers. Maar overtuigend, schriftelijk bewijs dat hij het lot van zijn slachtoffers kende, is niet voorhanden. Mede daardoor drong de zaak-Gemmeker niet door tot de Duitse strafrechter en ontkwam hij aan vervolging. Hoewel hij dus de strijd met justitie won, werd Gemmeker de rest van zijn leven achtervolgd door de mogelijkheid van een nieuwe straf. Dat is voor zijn dochter Rosemarie, waar Van Liempt ook mee heeft gesproken, een troostrijke gedachte. Zij verbrak uiteindelijk alle banden met haar vader in 1975 nadat zij en haar Griekse man door haar vader geschoffeerd werden nadat hun zoon vlekken had gemaakt in het tijt van zijn opa. 'Dat krijg je met die bastaardkinderen,' schreeuwde hij. Verhalen zoals die van Rosemarie Gemmeker over haar vader of die van Wolfgang Steffen over de vele uren dat hij commandant Gemmeker verhoorde, gaven Van Liempt een goed inzicht in de persoon Gemmeker. Bovendien deed de schrijver nauwgezet en uitvoerig onderzoek in zowel Nederlandse als Duitse archieven. Hierdoor is een zeer lezenswaardige biografie tot stand gekomen waarin de commandant van Westerbork treffend gekarakteriseerd wordt.

Bert Jan Hartman ■

Boeiende vmbo-con

'De geschiedenis herhaalt zich niet, maar zij rijmt wel.' De twaalfde editie van de vmbo-conferentie over het examen geschiedenis wordt goed samengevat in deze quote van Mark Twain. De uitspraak werd zowel in de openingslezing als in de slotlezing gebruikt en gaf mooi aan hoe beide sprekers stonden tegenover het thema van de studiedag: 'Is er een nieuwe Koude Oorlog gaande?'

De dag werd georganiseerd door de Universiteit Utrecht en de vmbo-commissie van de VGN. Tussen de lezingen door was er de keuze uit lezingen en een workshop uit een aanbod van zeven. De openingslezing werd verzorgd door journalist en schrijver Pieter Waterdrinker. Speciaal uit Moskou overgekomen hield Waterdrinker een gloedvol betoog met als boodschap de huidige situatie in Europa en de wereld eens vanuit Russisch perspectief te bekijken. Gelardeerd met autobiografische momenten en anekdotes, gaf hij de ruim honderd collega's de boodschap mee dat wij ons meer moeten verdiepen in Rusland en de Russische geschiedenis. Nadat wervelwind Waterdrinker na vijf kwartier was uitgeraasd, stonden er drie keuzelezingen op het programma. Jikkemien Kuypers, vmbo-docent die in 2018 werd gekozen tot geschiedenisleraar van het jaar, hield een interactieve lezing met prikkelende vragen: wat is de positie van geschiedenis binnen het vmbo, hebben de leerlingen wel wat aan geschiedenis? Moet geschiedenis verplicht worden op het vmbo en waarom wordt het vak zo weinig gekozen binnen de leerweg BB? Voldoende stof tot discussie. Liesbeth Dirks, geschiedenisle-

raar van het jaar 2016, ging in op *fake*-nieuws. Hoe kun je het herkennen en hoe kun je leerlingen hiertegen wapenen? Met veel voorbeelden ging ze nader in op dit actuele thema. De deelnemers kregen praktische tools aangereikt voor gebruik in de klas.

Gerard Rozing gaf namens de VGN informatie over de vernieuwde syllabus. Huub Kurstjens, toetsdeskundige bij het Cito, besprak welke gevolgen de vernieuwde syllabus heeft voor de vraagstelling in het cse geschiedenis. Ook analyseerde hij grondig het afgelopen examen,